

La mà invisible i el turisme de masses

5c 5centims.cat/la-ma-invisible-i-el-turisme-de-masses/

Jordi Galí

7 de setembre de 2022

Lectures 935

Temps de lectura 9 minuts

És difícil trobar en la història del pensament econòmic una idea tan potent com “la mà invisible” d’Adam Smith. Una idea que es pot resumir així: la suma de les decisions dels diferents agents econòmics, preses de forma no coordinada i perseguint exclusivament els seus interessos individuals, hauria de portar a una assignació eficient dels recursos d’una societat. Aquesta idea, formalitzada matemàticament en el segle XX per la teoria econòmica del benestar, constitueix un dels principals fonaments teòrics en suport del sistema econòmic capitalista.

Malauradament, i com la mateixa teoria econòmica moderna deixa ben clar, la predicció anterior només és vàlida si es compleixen certs supòsits. Això explica per què pot haver-hi sovint una percepció generalitzada que els nivells de producció i/o consum de determinats béns generats pel lliure mercat són insuficients en alguns casos, o excessius en d’altres. Aquesta ineficiència podria, en principi, corregir-se mitjançant una intervenció pública en forma d’impostos, subsidis, restriccions, provisió pública directa o altres mecanismes.

Passejant pel centre històric de Barcelona aquests dies no és difícil arribar a la conclusió que certes manifestacions de l’anomenat *turisme de masses* constitueixen un exemple paradigmàtic del fracàs de la mà invisible. Per què el lliure mercat no fa en el cas del turisme una feina tan bona com, posem per cas, en la producció de pasta o d’agulles d’estendre roba? L’activitat turística té una característica que no la trobem en altres

activitats econòmiques: “consumir turisme” comporta, per definició, la presència física del comprador a la ciutat o territori que visita. Quan aquesta presència és massiva i amb “predisposició per a la festa”, com en el cas de Barcelona quan arriba l’estiu, això comporta una sèrie de perjudicis per als residents: congestió de l’espai públic (platges), pressió sobre els serveis públics (neteja, transports), soroll i atracció de delinqüència, entre d’altres. Tots aquests “costos socials” no estan reflectits en els “costos privats” dels proveïdors de serveis als turistes ni en els preus dels serveis comprats. És en aquest sentit que els economistes els anomenem *externalitats negatives*: aquests “costos” no són tinguts en compte pels que ofereixen o compren serveis turístics, la qual cosa porta a un excés de producció i demanda respecte al que és socialment òptim. L’existència d’aquestes externalitats és un dels factors que invalida el primer teorema del benestar, segons el qual l’equilibri en un mercat competitiu porta a una assignació eficient dels recursos d’una economia.

Algunes d’aquestes externalitats negatives no són específiques del turisme. Aquest és el cas, per exemple, del soroll i altres mostres d’incivisme associades amb l’oci nocturn. Però és clar que bona part del turisme que rebem amplifica, per la força del nombre de visitants i les seves preferències i actituds, les externalitats negatives d’aquest tipus generades pels mateixos residents. Altres externalitats negatives són específiques del turisme, com ara la forta concentració d’autocars turístics per determinades zones de Barcelona, amb el mal a la vista i el perjudici al trànsit que suposa.

D’altra banda, donat el seu pes quantitatiu, el turisme de masses pot tenir un efecte important sobre la composició de la demanda de serveis d’un territori, ja que aquesta deixa de reflectir exclusivament les preferències dels residents habituals. Per exemple, suposa un fort augment de la demanda de records (*souvenirs*), de serveis de bar i restaurant, i de botigues on pots comprar begudes alcohòliques i raspalls de dents a hores intempestives. Des del punt de vista del resident es percep una sobreoferta d’alguns d’aquests serveis. Per contra, l’oferta de serveis considerats essencials pot arribar a desaparèixer de certs barris (tintoreries, botigues de queviures, escoles), ja que els turistes no en fan cap ús. El confinament per la covid ens va obrir els ulls al fet que àmplies zones del centre històric de Barcelona ja havien desaparegut com a barris. El turisme també suposa un increment important de la demanda d’allotjament, que competeix per un recurs escàs amb la demanda d’habitatge de la població local. És evident que el creixement exponencial d’hotels i allotjaments per a turistes d’aquests darrers anys ha reduït de forma notable l’oferta d’habitatge per als barcelonins, i això explica en part el fort augment dels lloguers. No ens enganyem: en una ciutat que no pot créixer, cada habitació d’hotel és una habitació disponible menys per als nostres joves i famílies.

Aquestes externalitats negatives no solament poden generar un resultat ineficient des d’un punt de vista social, sinó que fins i tot poden desencadenar una *dinàmica perversa* que amb el pas del temps porti a una situació indesitjable i irreversible. Paradoxalment, aquesta situació indesitjable pot ser reconeguda com a tal fins i tot per aquells que, de forma individual i no coordinada, han pres les decisions que l’han fet possible. La

destrucció de bona part del litoral català per l'especulació immobiliària o, a un altre nivell, la transformació dels partits del Barça en un espectacle per a turistes, són dos exemples del “quina llàstima!” invocat per la població local (això sí, a misses dites). Un altre exemple d'aquesta dinàmica perversa el trobem amb el lloguer de pisos per Airbnb o altres plataformes semblants. La majoria de propietaris de pisos i finques al centre d'una ciutat poden estar d'acord amb la idea següent: “és desitjable que el centre de la ciutat estigui habitat majoritàriament per població resident i no per turistes passavolants”. Però, tot i estar-hi d'acord, cap d'ells té cap incentiu per contribuir a fer-la realitat, ja que les seves decisions individuals tenen un impacte insignificant en el resultat agregat. En canvi, la decisió de posar un pis a Airbnb o de vendre una finca a una cadena hotelera pot tenir uns beneficis individuals significatius. Òbviament, si altres propietaris de la mateixa finca ho fan, raó de més per apuntar-s'hi, ja que els beneficis de “resistir com a resident” són cada cop més petits.

Sé que se'm dirà que el turisme també suposa beneficis per a la societat, que crea riquesa, genera llocs de treball, etc. Però és important adonar-se que aquests beneficis no són externalitats, ja que són tinguts en compte *plenament* pels proveïdors de serveis per a turistes o per les persones que s'ofereixen a treballar en aquest sector. En aquest sentit no són diferents als beneficis d'altres activitats econòmiques, que en canvi no generen les externalitats negatives abans esmentades.

D'altra banda, és freqüent presentar els “beneficis del turisme”, en termes dels ingressos i de l'ocupació que generen, com a beneficis nets, caiguts del cel, sense preguntar-se quin és el valor dels usos alternatius que es podrien donar als recursos que s'assignen a satisfer la demanda dels turistes (immobles, mà d'obra). Què fa pensar que aquests recursos estarien sense utilitzar si no hi hagués turistes? Tan malament es viu a ciutats com Zuric, Frankfurt o Oslo, on el turisme clarament no és el focus de l'activitat econòmica? Donades les externalitats negatives esmentades abans, és possible que la decisió del sector privat d'assignar-los al turisme no maximitzi el “valor social” de l'ús d'aquests recursos.

A més, en el cas de l'ocupació, bona part dels llocs de treball creats pel sector turístic han estat coberts per mà d'obra no qualificada immigrada, que ha vingut per satisfer una demanda que no interessava als locals, donats els salaris que es paguen en el sector. Al cap i a la fi, hi ha cents de milions de persones al món que saben fer llits o preparar sangries i estan disposats a fer-ho per un salari molt baix. Simultàniament, continua el degoteig dels nostres joves més qualificats cap a altres països, on tenen oportunitats de feina qualificada i ben remunerada. Amb el pas del temps, i degut a aquesta substitució gradual però continuada de la població, el suport polític de qualsevol resistència al turisme de masses està destinada a minvar, ja que la composició de la població va canviant: els que depenen directament o indirectament del sector turístic tenen un pes creixent i poden arribar a ser una clara majoria. Si es fes un referèndum a Las Vegas sobre la continuïtat o no dels casinos (o a Lloret o a Salou sobre la taxa turística) ja sabem quin seria el resultat.

A més hi ha un lobby turístic potent i ben organitzat, mentre que la resistència està difuminada, ja que no hi ha un gruix de ciutadans per als quals el problema del turisme estigui al davant de qualsevol altra preocupació amb capacitat d'organitzar-se. Això ha portat a una captura efectiva dels nostres governants per part del lobby turístic. La manifestació més clara d'aquesta captura va ser aconseguir que els ingressos provinents de la taxa turística es dediquessin a... promoure el turisme! Una jugada mestra, sens dubte, que passarà a la història com un exemple extrem de submissió del poder polític a l'econòmic (s'imaginem que els ingressos per impostos al tabac es destinessin a promoure el tabaquisme?).

La dinàmica perversa descrita més amunt només es podria revertir si hi hagués una intervenció pública ferma i decidida que hi posés fre, limitant efectivament el número de turistes que visiten una ciutat concreta a una xifra on els perjudicis per externalitats negatives fossin assumibles. Hi ha diferents marges d'intervenció: una taxa turística que sigui més que simbòlica, la promoció d'acords de comunitats de veïns que prohibeixin els lloguers turístics i la seva aplicació pels tribunals, l'actuació decidida contra l'incivisme, etc. Però perquè això sigui possible una majoria de votants del territori implicat han de ser conscients de la necessitat de posar fi a una dinàmica que portarà inevitablement al nostre empobriment a mitjà termini i a quedar-nos enrere respecte a altres societats o territoris amb regles del joc que afavoreixin la creació de llocs de treball amb salaris alts.

L'excel·lent llibre *La fàbrica de turistes*, del periodista Ramon Aymerich, inclou una citació magnífica de Josep Pla, qui —tot referint-se a la destrucció del paisatge de la seva Costa Brava provocada pel boom turístic— descriu de forma immillorable la sensació d'impotència de l'individu davant d'unes forces que, tot i no ser-ho, s'acaben percebent com a necessàries i imparables: “ens estan destruint el país davant els nostres ulls, i l'estan destruint amb una frivolitat, un desvergonyiment, una intensitat i rapidesa absolutament inaudits”. Una frase que, mutatis mutandis, podria aplicar-se a tants altres contextos on la presència de fortes externalitats, combinada amb la passivitat d'uns poders públics cegats pel curterterminisme i capturats pel lobby de torn, fan que la mà invisible porti a resultats que fins i tot el mateix Adam Smith reconeixeria com a desastrosos.

La fotografia de la capçalera té una llicència Creative Commons.

About Post Author

Jordi Galí

Doctor en economia pel MIT. Ha estat professor a les universitats de Columbia i Nova York. Actualment és investigador sènior del CREI, catedràtic de la UPF i Research Professor de la BSE. Les seves principals contribucions analitzen la naturalesa de les fluctuacions econòmiques i el disseny òptim de la política monetària.

No et perdís cap publicació

Rebràs un correu setmanal amb les últimes novetats del blog. No enviem correu brossa (però comprova'n la safata)!